

Smurfenverf en rubberkogels: harder optreden bij demonstraties werkt juist averechts

Tom Lash

25.06.26 Analyse 5-6 min

In opdracht van de politie is onderzoek gedaan naar de inzet van *less than lethal*-wapens, waaronder het FN303-luchtdrukwapen. Beeld: Wikipedia / Publiek domein

Minister David van Weel (Justitie en Veiligheid, VVD) wil het wapenarsenaal van de politie uitbreiden, zodat die hard kan ingrijpen als een demonstratie uitmondt in rellen. Een waterkanon vol blauwe verf klinkt misschien daadkrachtig, maar de-escalatie bereik je er niet mee.

Wanneer een demonstratie eindigt in een confrontatie met de politie, klinkt vanuit politiek Den Haag steevast de roep om harder op te treden. Meer wapens en bevoegdheden voor de mobiele eenheid. Meer mogelijkheden voor burgemeesters om in te grijpen en zo de openbare orde weer te herstellen.

Zo kondigde minister David van Weel (Justitie en Veiligheid, VVD) aan dat de waterwerpers van de politie mogelijk worden aangepast, zodat ze straks geschikt zijn om ‘smurfenverf’ te spuiten. Blauwe kleurstof die nog dagenlang op je kleren of huid zichtbaar is, waardoor aanwezigen bij een demonstratie makkelijk achteraf herkenbaar zijn en op een later moment gearresteerd kunnen worden. Nog zo’n pilot voor de waterwerpers: vullen met een peppersprayachtige vloeistof in plaats van water, om een massa mensen makkelijker uiteen te drijven.

Daarnaast doet de politie onderzoek naar andere *less than lethal*-wapens, zoals wapens met rubberkogels. Eind dit jaar wordt de knoop doorgemaakt of de politie hier in de praktijk mee mag gaan experimenteren. Verder is er een wetsvoorstel in de maak om gezichtsbedekkende kleding tijdens demonstraties te verbieden.

Met al deze stappen gaat het kabinet lijnrecht in tegen alle adviezen die over de omgang met demonstraties gegeven zijn. Zo werd in zowel 2019 als 2022 al uitgebreid onderzoek gedaan naar de inzet van niet-dodelijke wapens, in opdracht van de politie. Met twee keer een heel heldere conclusie: niet doen. De risico’s zijn groter dan de mogelijke voordelen. Er werd vooral gewaarschuwd voor oogletsel, en soms zelfs alsnog een dodelijke afloop.

Ook over de andere plannen om het demonstratierecht te beperken – bijvoorbeeld door burgemeesters extra bevoegdheden te geven – was weinig enthousiasme. Nergens voor nodig, oordeelde het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC), dat door het kabinet om advies was gevraagd.

Dat eerst het kabinet-Schoof en daarna het kabinet-Jetten vervolgens alsnog koos voor aanpassing aan de wetgeving, verbaasde de onderzoekers – die een jaar lang met burgemeesters, politieagenten, demonstranten en wetenschappers over het onderwerp gesproken hadden – dan ook.

Maar Van Weel lijkt zich er allemaal maar weinig van aan te trekken.

Waarom sommige protesten escaleren, en andere niet

Met die stoïcijnse focus op harder optreden lijkt Van Weel dezelfde houding te hebben als oud-premier Mark Rutte, die niet geïnteresseerd was in ‘sociologische verklaringen’ na rellen in de Haagse Schilderswijk. Of het nou helpt of niet, de VVD wil gewoon harder kunnen optreden. Een lijn die ook al gevolgd werd door Van Weels voorganger Dilan Yeşilgöz.

Terwijl de sociologische verklaringen voor waarom de ene demonstratie – of andere grote bijeenkomst zoals een voetbalwedstrijd – wel escaleert en de andere niet, een hoop inzicht kunnen geven in hoe dit soort geweldsuitbarstingen voorkomen kunnen worden.

Geweld ontstaat in veel gevallen als reactie, stelt gedragswetenschapper Otto Adang, die al sinds de jaren tachtig demonstraties observeert. Dat kan een reactie zijn op bijvoorbeeld tegendemonstranten, maar ook op het optreden van de politie. Wanneer de politie escalatie wil voorkomen, moeten agenten en hun leidinggevenden dus vooral goed nadenken over hun eigen gedrag.

Volgens Adang – die jarenlang lector openbare orde en gevaarbeheersing aan de Politieacademie was – is het daarom belangrijk voor de politie om in contact te blijven met de groep. Om te weten wie ze zijn, en wat ze willen. Dingen die toegestaan zijn – zoals duidelijk je mening laten horen tijdens een protest – moeten vervolgens zo veel mogelijk ondersteund worden. Zo voorkom je dat je als politie ‘de tegenstander’ wordt, en de situatie ontspoord.

Tot slot moet de politie volgens Adang altijd onderscheid blijven maken tussen mensen die geweld gebruiken en degenen die dat niet doen. Mensen die zich netjes aan de regels houden, mogen nooit de dupe worden van het optreden tegen enkele gewelddadige onruststokers. Wanneer voor mensen niet duidelijk is waarom de demonstratie beëindigd wordt, of waarom de politie ineens harder optreedt, bestaat namelijk de kans dat de situatie escaleert.

Eén aanpak voor klimaatactivisten en voetbalhooligans

Het onderzoek van Adang vormde de basis voor een andere aanpak van de politie bij demonstraties. Niet meer met als enige modus ‘knokken tot iedereen weg is’ zoals in de jaren tachtig, maar een meer de-escalerende aanpak. Zo leidde het werk van Adang bij enkele politie-eenheden tot de oprichting van zogenaamde ‘netwerkeenheden’, die proberen het gesprek aan te gaan met de demonstranten voor en tijdens de demonstratie.

En met succes: veruit de meeste Nederlandse demonstraties verlopen zonder incidenten.

Ook in andere landen leidden de inzichten van Otto Adang tot de oprichting van dergelijke eenheden, zoals de Zweedse ‘Dialogpolisen’, waar Adang ook zelf actief bij betrokken was. En ook hier blijkt uit onderzoek: praten, luisteren en zo veel mogelijk faciliteren werkt een stuk beter in rellen voorkomen dan hard optreden. Niet alleen bij demonstraties, maar zelfs bij voetbalhooligans.

Dat de politie deze de-escalatietechnieken omarmd heeft, betekent niet dat de politie zich dan ook altijd voorbeeldig gedraagt bij demonstraties. Zo oordeelde de klachtencommissie van de politie dat er tijdens de A12-blokkades van Extinction Rebellion te hard was opgetreden. Volgens de demonstranten zouden er tijdens het vreedzame protest door de politie polsen, ribben en een elleboog gebroken zijn.

Nationale ombudsman Reinier van Zutphen concludeerde afgelopen mei dan ook dat het demonstratierecht er niet goed voor staat, onder andere door het soms harde optreden van de politie. Het verder inperken van het demonstratierecht noemt hij ‘heel link’, en de voorgenomen maatregelen uit Den Haag noemt hij ‘symboolpolitiek’. ‘Als je mensen beperkt in hun mogelijkheid om hun mening te geven, brokkelt de democratie af’, zo zei hij bij *Nieuwsuur*.

Bewapend met drastische wetten

En met de huidige plannen maakt het kabinet het er alleen maar erger op.

Zo krijgt niet alleen de politie mogelijk extra wapens, ook wordt het voor burgemeesters makkelijker om demonstraties ‘bestuurlijk te verplaatsen’ – overheidsjargon voor het oppakken van demonstranten, ze in een bus zetten en ergens ver weg op een bedrijventerrein weer loslaten. Deze manier om een demonstratie te beëindigen wordt nu al gebruikt, maar is straks aan minder strenge voorwaarden gebonden.

Ook werkt het kabinet nog steeds aan een wetwijziging voor een verbod op gezichtsbedekking bij demonstraties. Burgemeesters kunnen dat nu al verbieden, maar met deze wet verdwijnt de mogelijkheid om hier eigen afwegingen in te maken. Niet voor niks stuurden de Nederlandse burgemeesters gezamenlijk een brief naar het kabinet over het

verbod op gezichtsbedekkende kleding, met een heldere boodschap: doe het alsjeblieft niet, het is niet nodig.

Het zijn allebei plannen waardoor de politie straks eerder in zal moeten grijpen dan nu, bijvoorbeeld om iemand die zijn gezicht heeft bedekt te arresteren. Ook met het smurfenverfidee doorbreekt Van Weel de basisprincipes die Adang heeft opgesteld, door straks hele menigtes letterlijk te markeren als relschopper. Daarmee verdwijnt het onderscheid tussen mensen die gewelddadig zijn geweest en degenen die dat niet waren: iedereen wordt straks ondergesmurft.

Een averechts effect

Het zijn precies de triggers – optreden zonder heldere aanleiding, geen onderscheid meer maken tussen relschoppers en andere demonstranten – die volgens het onderzoek van Adang voor geweld en escalatie kunnen zorgen, waarmee de kans groot is dat demonstraties in de toekomst steeds vaker op geweld zullen uitlopen.

Het kabinet – de VVD voorop – lijkt vooral op zoek naar een stoer klinkend antwoord op de toenemende frustratie over sommige demonstraties, door te laten zien dat het ordeverstoringen hard wil aanpakken. Terwijl, als het écht benieuwd zou zijn naar hoe demonstraties veranderen in rellen, het heel andere keuzes zou maken.